

«ЗДРАВНЕ» излиза три пати въ мѣсець: на 1-о, 10-о и 20-о число. Цѣната му е за година десетъ лева въ България и двѣнайсетъ лева за въ странство. — Абонатитѣ се адресиратъ направо до редакцията, въ гр. Варна, същевременно като предплатитѣ съ пощенскій записъ или бонъ (а не въ марки). — Обявления се приематъ съ плата по 30 стот. за единъ рѣдъ четитѣ.

ЗДРАВНЕ

За всяка напечатана въ «ЗДРАВНЕ» оригинална статия редакцията плаща по петъ стотинки за всѣкий рѣдъ. — За промѣняване адреситѣ на спомоществователи се плаща 40 стотинки, безъ които адреса не се промѣнява. Заявления за исполучаването на нѣкой брой трѣба да се правятъ не по-късно слѣдъ получаването на слѣдующий брой; въ противенъ случай се оставатъ безъ послѣдствие.

ОБЩЕДОСТЪПЕНЪ МЕДИЦИНСКИЙ И ХИГИЕНИЧЕСКИЙ ВѢСТНИКЪ

Per noctem ad lucem!

Отъ мрака къмъ свѣтлина!

СЪДЪРЖАНИЕ: *Нѣколко думи за мѣсото. Отъ технолога Л. А. Фаерманъ. — За леценката (продължение). Прев. В. Д. Стойковъ. — По смъртността на дѣцата (край). Отъ д-ра Нв. Дригомировъ. — Домашна аптечка. Отъ профессора Ф. Нуссбаумъ. — Отговоръ. — Обявления. —*

Нѣколко думи за мѣсото.

Отъ технолога Л. А. Фаерманъ.

Мѣсото въ всичкитѣ животни се състои отъ особена мускулна ткань, напръчена съ много бръвоносни и лимфатически съедини, съ мазъ и нервни влакна и свързано съ скелетътъ на животното посредствомъ едни сухожилия.

Ако туриме прѣсно мѣсо да постои нѣколко време въ студена вода, то въ водата преминаватъ около 6%, твърди вещества. Получената по този начинъ течностъ има червеникавъ цвѣтъ — по причина на червениящото вещество (хемоглобинъ), дава кисела реакция и при нагрѣване на огъня се съсирва, при което албумина (бѣлтѣтъ) се отдѣля отъ червениящото вещество. Ако продължаваме да варимъ мѣсото въ тая вода, то отъ него ще се отдѣлятъ тъй също костяния и хрущялнии клей (глутинъ и хондринъ) и ще влѣзатъ въ водата.

Ако туриме мѣсото въ врѣла вода, то по повърхността му се образува единъ съсиренъ слой, който прѣчи на по-нататъшното излизане на сокътъ изъ мѣсото въ водата, и по такъвъзи начинъ се получава малко хранителна супа, но пльзъ сочно хранително мѣсо. Ако мѣсото се тури да ври въ студена вода, която постепенно се сгорѣщава, то се изсмуква съвършенно и въ него ос-

тава само фибринътъ, който нищо не струва, а супата става най-хубава и хранителна. Ако мѣсото се пече при температура 56°, то се получава печено сочно мѣсо съ червенъ цвѣтъ, което съдържа още едно достатъчно количество не съсирена кръвь (биштекъ съ кръвь, английскій); ако температурата на печенето достига до 70—75°, гдѣто всичката кръвь се съсирва, освѣнъ албумина и хемоглобина, то мѣсото става много пренечено.

Доброто мѣсо се отличава съ слѣдующитѣ качества: има прѣсенъ, приятенъ, негнилостенъ джхъ, живъ кръвенъ цвѣтъ, на разрѣзъ стои бѣло-червено, прилича на мраморъ, обградено съ тлъстина, влакната му твърдѣ нѣжни и сочни, тъй щото твърдѣ леко може да се изцѣжда кръвьта отъ тѣхъ. Мѣсото на много старитѣ животни бива въобще отъ лошо качество — твърдѣ клейливо и грубо, догдѣто мѣсото на много младитѣ животни е твърдѣ бѣдно, меко и покрѣхко. За да придадѣтъ на ветхо мѣсо изглѣдъ на прѣсно мѣсо, турятъ го да постои малко въ кръвь.

Консервиране (запазване) на мѣсото. Мѣсото може да се запази за много или малко продължително време отъ гниение и съ това да се направи даже по-сгодно при употребението му като храна. Консервирането на мѣсото става по слѣдующитѣ различни способи: сушене, ниска температура, запазване отъ достъпътъ на въздуха, солене съ готварска солъ, обливане съ оцетъ или съ ароматически вещества и окадяване.

Мѣсото чрезъ сушене се заназва толкова по-добрѣ, колкото по-добрѣ може да се

изсуши то отъ водата, която се намира въ него, така щото чрезъ това да се отстрани разложението на азотиститѣ вещества, които лесно се растварятъ въ водата. Този способъ е доста скъпъ, изисква доволно висока температура и много трудъ: мѣсото трѣбва да се нарѣже на доста тънки филийки за да може лесно да съхне. Способътъ чрезъ замръзване (да се държи мѣсото на ниска температура) е по-лесенъ. Съ тоя способъ мѣсото не претърпява никакво измѣнение. То се туря да стои на ледъ въ ледниците. Руския пътешественикъ *Палласъ*, когато пътувалъ по Сибирь, намѣрилъ въ ледоветѣ, въ устието на рѣката Лена, единъ мамонтъ, останалъ отъ първобитнитѣ времена. Тоя мамонтъ билъ съвършено цѣлъ, непожътиятъ.

Ако се държи мѣсо, приготвено въ добръ запушена тенекияна бутия, нѣколко часа въ врѣла вода, то кислородътъ, който се намира въ бутията, се превраща въ въглероденъ окисъ, и мѣсото ще бѣде запазено много добръ до тогава, до когато бутията си остава съвършено добръ запушена отъ вредъ. Този способъ (способъ на *Анерта*) е особено важенъ за далечнитѣ морски пътувания. Мѣсо, държано въ добръ затворена тенекияна бутия, слѣдъ 12 години отворено, имало същиятъ вкусъ, както прѣсно приготвено мѣсо. Мѣсото може да се запазва още и по този начинъ, като се намаже вредъ съ масло или съ мазъ, или се облѣе съ гипсъ, или пъкъ се засипе съ прахъ отъ въглища. Гипсътъ и въгленътъ магаръ и да не могатъ да прекъснатъ достѣпътъ на въздуха до мѣсото, но тѣ поне попиватъ въ себе си ония лежливи продукти, които се отдѣлятъ при гниенето. Солението е най употребителния способъ за консервиране на мѣсото. Ако се посипе мѣсото съ готварска солъ, то въ късо време на повърхнината му се образува единъ видъ соленъ лакъ, който не може по-нататъкъ да се вмжва въ мѣсото. Този лакъ съдържа $\frac{1}{3}$ до $\frac{1}{2}$ отъ състава си мѣсенъ сокъ. По тая причина соленината е по-малко хранителна отъ прѣсното мѣсо.

Окадяването е най-евтиния способъ за запазване на мѣсото отъ гниение. Суровото

мѣсо, оградено съ атмосфера отъ димъ, подлага се много или малко продължително време подъ дѣйствието на *креозота* (единъ продуктъ отъ разлаганieto на дървата), който предпазва албумина отъ гниенето. Много пѣти употребяватъ смѣсенъ способъ за консервиране на мѣсото — соление и каденне, както напр. за жамбонитѣ.

Когато искатъ да консервиратъ за късо време мѣсото, то го натоияватъ въ оцетъ и ароматическа течность, които дѣйствуватъ като противогнилостни средства.

Когато е топло времето, мѣсото слѣдъ 2—3 дена захваща вече да мирисе, по такова мѣсо не трѣбва да се счита за развалено, защото гнилостната му миризма може лесно да се отстрани. Това може да стане, като се промие мѣсото съ растворъ отъ манганяно-калияна солъ (1 грамъ солъ на една литра вода). Ссждътъ, въ който ще се омие мѣсото, не трѣбва да бѣде *дървенъ*, а *глинянъ*, *стъкленъ*, *камяненъ* или *металически*. Миенето трѣбва да се продължава до тогава, догдѣто растворътъ на манганяно-калияната солъ престане съвсѣмъ да си изгубва цвѣта.

Колкото се отнася до фалсификацията на мѣсото, то е извѣстенъ само единъ видъ и той се практикува зимно време. Този способъ се състои въ това, че касанниятъ полива мѣсото съ вода и го оставя да замръзне. По такъвъ начинъ той продава и водата заедно съ мѣсото.

Мѣсото на болнитѣ животни, трихинияното свинско мѣсо и мѣсото на преживнитѣ животни, заразено съ глисти, сѣ храна вредна и заразителна. Ина, наистина, болѣсти, при които мѣсото не може да се счита вредно (напр. счюпенъ или вънкашни рани), но при други болѣсти (бѣсъ, гангренозно вътрѣшно възпаление, бѣлодробна болѣсть) то е абсолютно вредно. Случвало се е, та такова мѣсо е заразявало съ болѣсть цѣли стотни хора, която болѣсть много пѣти се е свършвала съ смъртъ.

Мѣсото не може да се фалсифицира въ този смисълъ, както се разбира фалсификацията, но *суджукътъ* (надѣница) твърдѣ често се фалсифицира съ скорбѣла или съ обикновенно картофяно брашно.

Най послѣ да спомѣнемъ за трихинитѣ — паразити, които се срѣщатъ най много въ свинското мѣсо, а по нѣкога и въ овчето. Употрѣбенето на такова мѣсо е безусловно вредно. Трихинитѣ могатъ да се видятъ съ микроскопъ, който увеличава най-малко до 50—100 пѣти. Варенето, печенето и окадяването на мѣсото не е гаранция за съвършенното омъртвение на трихинитѣ ¹⁾.

За лещенката.

Прев. В. Д. Стойковъ.

(Продължение.)

Това не ще бѣде никакъ удивително, ако вземемъ предъ видъ, че сѣщитѣ признаци се срѣщатъ въ началото на всичкитѣ почти заразители болѣсти, които — признаци — показватъ само на станалото заразяване, безъ да опредѣлятъ неговата природа. Рѣдко, и твърдѣ рѣдко е възможно, щото отъ нѣрния още погледъ да се опредѣли родътъ на болѣстта или злото, съ което ще трѣбва да се боримъ; това е причината, гдѣто въ подобни случаи прибѣгваме къмъ аналогията, — съществуването на тази или онази болѣстъ въ извѣстенъ участъкъ, и признаци или симптоми, що се проявяватъ у ново заболялитъ въ други участъкъ, въ една и съща мѣстностъ, даватъ основание да предполагаме че новитѣ заболявания сѣ еднакви съ тѣзи що върлуватъ отъ по рано въ съседния участъкъ. — Тѣй напр. ако въ извѣстна мѣстностъ има много болни отъ лещенката, то справедливо може да се допусне, че новото заболяване е предизвикано отъ ядътъ на върлющата болѣстъ.

Не много преди появяването на сипен по тѣлото, болния отъ лещенката почнува да чувствува тръпки, които се смѣняватъ доста често; отдѣленето изъ носа и очитѣ отъ деня на-денъ се усиля по-вече и по-вече. Общото благосъстояние на болния въ това време бива разстроено; той почва да се оплаква отъ главоболне, болки въ ставитѣ, неправилностъ въ пищеваренето, отъ сърдцеболне, побуждение къмъ повръщане; сънътъ му бива безспокоенъ и често придруженъ отъ бълнувания; кожата на тѣлото — горѣща; очитѣ на болния се показватъ червени, като че е плакалъ; тѣ мѣчно понесятъ свѣтлината; носътъ, послѣдствие на хрѣмата, мѣчно пропуска въздуха и болнавия се принуждава да спи съ от-

ворени уста. — Въ нѣкои случаи се появяватъ и кръвотечения изъ носа; гласътъ става присипчавъ и когато болния кашли, чува се единъ звукъ, приличенъ съ лай на кучето. — Въ такова положение болѣстта се протаква отъ 3 до 7 дена, рѣдко по-вече. — Трѣската, която се явява у болния преди появяването на сипаничавитѣ пъпки, никога не достига до такъва голѣма степенъ, щото да има опасностъ за живота, както това бива при скарлатината.

Съ избиването на лещенката се увеличава и тѣлесната топлина. — Това явление, ако не винаги, то пакъ доста честичко, и особено у дѣцата, се съпровожда съ побиване тръпки по цѣлото тѣло. — Пъпчицитѣ, що покриватъ въ това време тѣлото, биватъ червеникави, а на голѣмина равни съ лещено зрънце. — Въ едни мѣста тѣ биватъ сѣбти една съ друга и представляватъ видъ на дамба отъ различна голѣмина. Самата кожа въ това време бива червена, а лицето подутото. — Ако избиването на лещенката се продължава дълго време, и изгубването на пъпкитѣ върви полека, то на мѣстата, гдѣто е имало пъпчици, оставатъ малки набѣлвания, които приличатъ на тѣзи, що се появяватъ отъ леки ударвания. — Самото избиване става по извѣстенъ рѣдъ, както слѣдва: най-напредъ лицето, най-много окръжността на очитѣ и устата, се покрива съ малки червеникави пъпчици или дамкички, отъ тукъ тѣ — пъпчицитѣ — минаватъ на шията и гърдите; слѣдъ едно денонощие сѣщитѣ се появяватъ по краката. — Рѣдко се случва щото избиването на лещенката да почне отъ рацѣтъ и отъ тукъ вече да минава къмъ другитѣ части на тѣлото. Още по рѣдко избиването се продължава 3—4 дена; то минава отъ едно мѣсто на тѣлото къмъ друго тогава, когато въ по-първото почнува да побѣднѣва. При това трѣската и хрѣмата достигатъ пълното си развитие; тѣ ослабватъ само тогава, когато избиването напълно престане.

Избиването на лещенката повечето пѣти преминава леко и щастливо. Смъртъ може да докара само злосторната епидемия.

Най голѣмия периодъ на избиването е шестидневенъ, въ продължение на който то достига най голѣмото си развитие. Слѣдъ този периодъ то наченва да блѣдне и по-вече се не появява. Този периодъ на избиването се нарича време на цвѣтѣнето. — Тѣлесната топлина, спорѣдъ побѣднѣването на сипаницата, се намалява, хрѣмата се изгубва, а гласътъ се пречисти и болния почва да осѣща себѣ си до толкова добръ, щото мѣчно, почти невъзможно е да го задържимъ да остане повече въ постелката си. — Презъ периода на цвѣтѣнето често се появява възпаление въ вътрѣшнитѣ части на тѣлото; при това, сипаницата се изгубва съвр-

¹⁾ Вѣдехъ трихинитѣ гл. „Здравие“, 1886 г., стр. 181.

шенно отъ повърхността на тѣлото, а топлината на кожата се усилява.

Това явление е породило у народа такова мнѣние, че причината за да се появи възпалението въ вътрѣшнитѣ органи на тѣлото, е била изгубването на сипаницата отъ повърхността на тѣлото. — Това мнѣние, обаче, не е справедливо, защото вътрѣшното възпаление, въ такива случаи винаги се появява преди изгубването на сипаницата отъ повърхността на тѣлото. — И, слѣдователно, злѣ правятъ тѣзи, които въ подобни случаи прибѣгватъ къмъ възбудителни средства, съ цѣлъ да предизвикатъ отново избиването на лещенката. — Подобно средство си нѣма никакво разумно основание. — При изгубването на сипаницата отъ повърхността на тѣлото ний трѣбва да търсимъ причината на това явление не другагѣ, освѣнъ въ състоянието на вътрѣшнитѣ части на тѣлото и да назначаваме лѣкове, които би били умѣстни въ дадения случай.

Последния периодъ на лещенката, или лющенето ѝ, при доброто ѝ течение, почнува на 8-ий или 9-ий день отъ деньтъ на заболяването. Презъ течението на тоя послѣденъ срокъ сипаницата се изгубва съвършено. — Изгубването почнува отъ това мѣсто, отъ гдѣто и избиването, т. е. отъ лицето. — На мѣстата гдѣто е имало пѣпки, оставатъ слѣди като червеникави дамки, които слѣдъ нѣколко време ставатъ обикновено по-бѣли отъ кожата. — При това тѣлесната топлина постепенно се намалява, трѣската се изгубва окончателно и къмъ 14-й день, рѣдко по-късно, у болния не оставатъ почти никакви слѣди отъ болѣстѣта.

Избиването на лещенката по свои външнѣ видъ твърдѣ прилича на скарлатината (брусница, ситна шарка), което не малко затруднява човѣка въ разпознаване родѣтъ ѝ; за възможното полесно различаване на тия двѣ болѣсти, ний ще направимъ между тяхъ слѣдующето сравнение.

Скарлатина.

Лещенка.

Периода на заболяването.

Заболяния отъ скарлатина преди всичко почва да се оплаква отъ гърлоболъ и тѣжко пригълцане. Гърлото му е много червено, а бадемовиднитѣ жлѣзи, небцето и глътката отеки. — Също въ това време отича и кожата на шията. При това болния се осѣща слабъ, като смазанъ, и му се бѣзва. Това състояние се протаква отъ 1 до 3 дена.

У заболялия отъ лещенка най-напредъ се появява хрѣма, а по нѣкогажъ и кръвотечение изъ носа. Очитѣ му почервеняватъ и не могатъ да търпятъ свѣтлина. — Освѣнъ това у заболялия се появява и кашлица, като същевременно го обхващатъ малки трѣпки, които се продължаватъ отъ 3 до 5 дена.

Периода на избиването.

Избиването на скарлатината се почнува отъ шията; отъ тукъ то минава по гърдитѣ и, слѣдъ 18 или 24 часа, то съ голѣма бързина се разпрѣсква по цѣлото тѣло на заболялия. Трѣпкитѣ и огъня се усиляватъ, а пригълцането става още повече затруднително. Сипицата има багренно-червена боя и пѣпчицитѣ лежатъ на твърдѣ близко разстояние една отъ друга. Тѣ биватъ много по-малко на лицето, по-много на шията, гърдитѣ, рацѣтъ и краката. — Трѣската и гърлото оставатъ въ предишното си състояние. Този периодъ се продължава отъ 2 до 6 дена.

Лещенката преди всичко избива по лицето, и отъ тукъ, слѣдъ непродължително време, отъ едно и половинна до двѣ денонощия, почва малко по-малко да се показва по повърхността на цѣлото тѣло. Распространението ѝ по тѣлото въобще върви полска. — Усилване на трѣската и хрѣмата не се забѣлѣзва. Пѣпчицитѣ съ избиването имъ по тѣлото биватъ твърдѣ малки и не еднакви по величина, а лежатъ една отъ друга на извѣстно разстояние; видѣтъ имъ е неправиленъ. — По количеството си тѣзи пѣпчици най-много се явяватъ на лицето и тѣлото, а най-малко на рацѣтъ и краката.

Периода на лющенето.

Кожата почнува да се лющи въ видъ на малки люспички, които падатъ толкозъ по-скоро, колкото по-лека или по-слаба е била скарлатината. Лющенето се почнува отъ онова мѣсто, отъ гдѣто и исприщюването. — Пѣпчицитѣ преди изгубването си приематъ жълтеникавъ цвѣтъ, което най-ясно се забѣлѣзва на лицето и тѣ-

Кожата на болния отъ лещенка въ тоя периодъ почнува да се лющи въ видъ на малки откъследи. — Лющенето става по същия тоя рѣдъ, по който става и избиването; къмъ осложнения, които по-често послѣдватъ лещенката могатъ да се отнесатъ — кашлицата и изобилието на хрѣкитѣ, които слѣдватъ по-

лото. — Осложненията, които по-често последват тая болѣсть сѣ: набиращия (нариви) въ гърлото, отичанне на шията и тъй нарѣчената — водянка (въ корема).

дирь нея и въ които се забѣлѣзва по-пѣкогажь кръвъ. (Смѣна.)

По смъртността на дѣцата.

Отъ д-ра П. Драгомировъ.

(Край.)

При 22% дѣтска смъртностъ до 5-та година за Варненската Околия, д-ръ Оксъ намѣрилъ 3,2% ежегодно увеличение на Варненското околийско население. При 3,2% обща смъртностъ въ Разградский окръгъ, сѣщия авторъ намѣрилъ 1,8% годишно увеличение на населението за този окръгъ. Ежегодното увеличение само на българското население въ Ст. Загорский окръгъ е 2,3%. Слѣдов. трѣбва да се предполага сѣ голѣма вѣроятностъ, че дѣтската смъртностъ въ Разградский окръгъ е по-голѣма не само отъ оная въ Варненската околия, но и отъ оная въ Ст. Загорский окръгъ; тъй сѣщо и санитарнитѣ условия на жителитѣ въ Разградский окръгъ трѣбва да сѣ по-лоши не само отъ ония (условия) въ Варн. околия, въ и отъ ония въ Ст. Загорский окръгъ. Санитарнитѣ условия на жителитѣ въ гр. Балчикъ трѣбва да сѣ още по-неблагоприятни отъ ония въ Разградский окръгъ, защото д-ръ Игнатевъ, като говори, че дѣтската смъртностъ въ Балчикъ е по-голѣма, отколкото въ Европа, прямо утвърждава, че населението въ този градъ се намалило въ три години (1881—1884) на 10%, т. е. ежегодно то се намалявало на 3,3%, независимо отъ туй, че, по думитѣ на автора, въ тѣзи три години сѣ преселили въ Балчикъ 305 души отъ други мѣста! Тѣзи данни на д-ра Игнатиева сѣ твърди характеристични за нашитѣ санитарни условия въ градоветѣ и не сѣ никакъ утѣшителни, и въ тѣхната вѣрностъ ние не се съмняваме ни най-малко.

Такива сѣ заключенията отъ приведенитѣ до тука статистически данни. Нека прибавя къмъ тѣзи данни и нѣкои мои собствени издирвания въ гр. Т. Пазарджикъ, които се касаятъ само до дѣтската смъртностъ и които ясно показватъ, каква тѣсна зависимостъ сѣществува между неблагоприятнитѣ санитарни условия на жителитѣ отъ една страна и дѣтската смъртностъ — отъ друга. Въ нѣкои части на този градъ смъртността на дѣцата достига 70—75% до 5-та нмъ година; въ други части не е по-малка отъ 30—35%, тъй щото средната дѣтска смъртностъ за цѣлий градъ не е по-малка отъ 50—55% въ първитѣ 4—5 години на дѣтский животъ. Най-голѣмата дѣтска смъртностъ бива презъ горѣщитѣ лѣтни мѣсеци, а именно отъ 15 Юний почти до края на Септемврий, а най-

малката презъ Априлъ и Май. Презъ лѣтнитѣ мѣсеци дѣцата мрѣтъ най-много отъ дѣтский поносъ (сюрмекъ), а презъ зимнитѣ мѣсеци Декемврий, Януарий, Февруарий и дори Мартъ, когато смъртността на дѣцата се увеличава пакъ съ особена сила, — отъ лошото гърло (крупъ), отъ лошата кашлица (коклюшъ), отъ двтеритъ, отъ възпаление на бѣлитѣ дробове, отъ разни заразителни шарки и проч. Въ нѣкои къщи въ казаный градъ сѣ измрѣли всичкитѣ дѣца, въ други отъ 10—12 и повече сѣ останали живи само 2—3 дѣца и тѣ не всякога сѣ здрави. Причината на тази громадна смъртностъ се корени най-напредъ въ невяжеството на родителитѣ, слѣдов. въ лошото отглеждане, послѣ въ лошата и неслѣдствующата за дѣтската възраст храна, въ недостаточното, а въ други случаи въ изобилното облѣкло и пр. Твърдѣ важна роль играйтъ въ дѣтската смъртностъ въ този градъ тѣснитѣ (една стая венчко), влажнитѣ, нечиститѣ и студениѣ къщи и послѣ кладенчевата вода, която най-много способствува, лѣтно време, произхождението на дѣтский сюрмекъ. Тия и други още причини¹⁾ толкова повече гибелно дѣйствуватъ на дѣцата и нмъ причиняватъ сюрмекъ и много още други опасни болѣсти, колкото е по-малко дѣтето. За това въ този градъ па и другагъ, дѣтската смъртностъ е най-голѣма до края на първата година отъ дѣтский животъ.

Ако сравнимъ дѣтската смъртностъ въ Т. Пазарджикъ съ оная въ Варненската околия (22% до 5-та година), то ще намѣримъ доволно голѣма разлика въ полза на послѣдната. Може да се покаже на специалнитѣ-читатели странно, какъ тъй въ града дѣцата да мрѣтъ повече, отколкото въ селата. Въ това най-близо е възможно и дори е естествено. Тѣй, по Кетле, въ Белгия, единъ смъртенъ случай се падалъ на 36,9 жители въ градоветѣ, а въ селата единъ на 46,9 жители; въ Англия на 1000 смъртни случаи се падатъ умрѣли до 10-та си година 3505 дѣца само между земледѣлцитѣ.

¹⁾ Между които има голѣмо значение и казаното отъ почтителния ни сътрудникъ д-ра Розенталя върху бабитъ («Здравие», 1886, стр. 69). Тука ще напомнимъ и думитѣ на автора на настоящата статия, д-ра Драгомирова, въ неговата книга «Физическото възпитание на дѣцата»: «Тия просты, безграмотны, нечисти, вонещи и отвратителни баби много дѣца и майки сѣ потгубили, много майки сѣ оставили безъ дѣца, много дѣца — безъ майки и много други безъ очи, съ искривени, счупени или искривени рѣцѣ и крака» (стр. 29.) *Ред.*

т. е. селенитѣ; между смѣсеното население до 10-та година умирали 3828 на 1000 смърти отъ други възрасти, а между гражданетѣ-промишленници умирали до 10-та година 4356 дѣца на 1000 смъртни случаи. Тѣзи (и много още други) цифри, казва д-ръ Ерисманъ, показватъ, че смъртността на дѣцата по селата е значително по-малка, отколкото въ градоветѣ. Въ много села и мѣстности животътъ на селенитѣ е обставенъ много по-добъръ економически и хигиенически, отколкото въ градоветѣ. Чистий полски въздухъ и чистата изворна вода по селата и умерения физически трудъ въ полетата струватъ нѣщо повече за здравнето и живота, отколкото удушливата и вонеща атмосфера, развалената рѣчна или кладенчева вода и скуднитѣ и разваленитѣ продукти за яденне въ градоветѣ. Възможно е слѣдов. и Варненската околия да е една отъ здравитѣ и добритѣ въ климатическо и економическо отношение, както и околнитѣ въ Ст. Загорский окръгъ. Голѣмата смъртностъ на дѣцата винаги говори за лошия животъ, слѣдов. и за лошото здравне на гражданетѣ. Това много е вѣроятно за гр. Балчикъ, а положително е вѣрно за гр. Т. Пазарджикъ.

И наистина, последний лежи на лѣвий брягъ на р. Марица, въ една низка и блатиста мѣстност, пълна съ множество вонещи блати въ града и около него, по улицитѣ и между къщитѣ. Около града и въ него се намиратъ многобройни бахчи, ботани, градини и ливади, които лѣтъ постоянно съ заливни съ вода и които съ своитѣ испарения още повече увеличаватъ вредното влияние отъ гиплостнитѣ испарения на блатата (глоловетѣ) въ града и около му. Празднитѣ мѣста въ града и наоколо съ посадени съ върби, които добръ растятъ въ градската блатиста почва и които увеличаватъ и безъ това голѣмата влага на земята и атмосферата. Една частъ отъ жителитѣ на града пиятъ калната и мръсна вода на р. Марица, а другитѣ (повечето) пиятъ кладенчева вода; въ всякой дворъ има по 1—2 и повече кладенци, които често не сѫ по-дълбоки отъ два аршина. Тази подпочвена вода лѣтъ се нагрѣва отъ горѣщитѣ лучи на слънцето и въ нея се развиватъ всевъзможни растителни и животни организми, и такава вода, вслѣдствие на голѣмитѣ лѣтни горѣщини, се пие въ голѣми количества, особено отъ дѣцата, и неминуемо причинява у последнитѣ лоша трѣска и неудържимъ сюрмекъ, отъ които тѣ мратъ лѣтъ като мухи.

Народонаселението въ този градъ е много просто, почти всичкото е земледѣлческо, живѣе заедно съ вепчкитѣ си домашни и полски животни и за това въ двороветѣ и въ къщитѣ (стантѣ) сѫществува страшна нечистота и лоша мризма. Жителитѣ на града сѫ чрезмѣрно

бѣдни, обличатъ се и се хранятъ крайне скудно, дори и ония, които иматъ възможностъ да живѣятъ богато. Къщитѣ, вепчкитѣ безъ исключение или съ твърдѣ рѣдки исключения, сѫ едноетажни, на земята, често и въ земята, често безъ дюшета, низки и тъмни, съ едно или много двѣ прозорчета, нѣ и тѣ закрити отъ голѣмитѣ и широки сайвани (стрѣхи), които навѣки въковъ преграждатъ влизанието на слънчевитѣ лучи въ стантѣ. По причина на лошитѣ мѣстни климатически (теллургически) и жизнено-хигиенически условия на жителитѣ въ този градъ, не минува година безъ нѣкои заразителна шаркѣва или друга нѣкоя епидемия, а трѣската и сюрмекътъ сѫ постоянни мѣстностационарни болѣсти у дѣцата. Скарлатината, лещенката (morbilli, rubeolla), голѣмата и малката бѣби-шаркѣ, лошата (магариската) кашлица (коклюшъ), лошото гърло (крупъ, дифтеритъ) и проч. ежегодно се изрѣждатъ, а по нѣкога върлуватъ едновременно по двѣ епидемии и занасятъ много, твърдѣ много дѣца. Нека прибавимъ още, че нашитѣ изслѣдования се отнасятъ къмъ онова време (1870—1880 гг.), когато около Пазарджикъ и до самия градъ е имало чалтици (оризови ниви), които сѫ нищо друго, освѣтъ естественни и обширни блати. Разказватъ очевидци, че въ онова време рѣдко се срѣщалъ здравъ човекъ въ града, и всякой билъ длъженъ обязательно да проболѣе поне единъ мѣсецъ презъ лѣтото отъ трѣска, а нѣкои болѣдували и по цѣло лѣто. Не само хората болѣдували постоянно и умирали преждевременно, нѣ и полскитѣ животни живѣли двойно и тройно по-малко въ чалтишкитѣ мѣстности отъ родствениитѣ тѣмъ животни въ Родопскитѣ гори. При моето дохождане въ този градъ (1880 г.) азъ ежедневно срѣщахъ още хора съ кално-жълтеникавъ цвѣтъ (боя) на лицето, съ голѣми далаци, съ растроено пищеварение и огнени (подути) лица.

Такова е влиянието на лошитѣ мѣстности върху здравнето и живота на жителитѣ въ тѣхъ. Въ такива мѣстности не само дѣтската смъртностъ е голѣма, нѣ и въобще смъртността е голѣма, и жителитѣ въ такива мѣстности не могатъ да се увеличаватъ (размножаватъ), каквото е и моето заключение за градъ Т. Пазарджикъ¹⁾ или дори се намаляватъ, каквото е заключението на д-ра Игнатиева за Балчикъ.

И тъй приведенитѣ до тука статистически данни, болкото и да сѫ драгоцѣнни, не ни даватъ обаче право да правимъ по тѣхъ заключение за санитарното състояние на нашата страна. Обща статистика за смъртността и особено за смъртността на дѣцата у насъ

¹⁾ Въ моето „Учение за физическото възпитание на дѣцата“, Пловдивъ, 1885 г., стр. 249.

ние нѣмаме и за това не можемъ да кажемъ още, да ли нашето народонаселение расте отъ година на година или се намалява, както това е въ гр. Балчикъ.

Что се касае до смъртността на дѣцата въ други европейскі страни, то нека приведемъ нѣколко цифри и кажемъ, че тя въ разни страни и при разни условия бива различна. По послѣднитѣ изслѣдования въ Германия се намѣрило, че смъртността на дѣцата, доени отъ майка си, е до края на първата имъ година $18\frac{1}{2}\%$; доени отъ доилка — $29\frac{1}{2}\%$, откормивани искусственно — 60% ; а отгадени въ въспитателни домове — 80% . Ако сравнимъ средната продължителностъ на живота между богатитѣ и бѣднитѣ, то ще намѣримъ, че отъ 1000 души богати, 5 години слѣдъ рождението имъ, оставатъ 943, а отъ бѣднитѣ за същото време оставатъ само 655; слѣдъ 50 години отъ първитѣ ще останѣтъ 557, а отъ вторитѣ — 283; слѣдъ 70 години богати ще останѣтъ 235 души, а бѣднитѣ — само 65; вообще средната продължителностъ на живота за богатитѣ и добри живущитѣ е 50 години, а за бѣднитѣ — 32¹⁾. Въ Англия въобще до края на първата си година отъ 100 новородени умиратъ 39 души, а отъ дѣцата на бѣдното и работното съсловие — 55% (Эрисманъ). Въ гр. Престонъ (Англия) отъ 100 дѣца на занаятчинтѣ до 5-та си година умиратъ 56% (Эрисманъ). Въ Шотландия отъ 100 дѣца до 5-та си година умиратъ на островетѣ 34, въ селскитѣ окрѣзи — 43, въ градоветѣ — 90 души. Въобще средната дѣтска смъртностъ за различни страни смѣло може да се приеме $35-40\%$ до 5-та имъ година (Гейгелъ). Въ отдѣлни обаче мѣстности дѣтската смъртностъ може да достигне твърдѣ голѣми размѣри. Въ Иркутскій въспитателенъ домъ (Сибирь) до края на втората си година умирали 100 процента, т. е. не оставало живо ни едно дѣте (Кокренъ, приведено у Гейгелъ). Въ Пермската Губернія (Россия), въ гр. Красноуфимскъ, отъ 100 новородени до края на първата си година умирали 64% , а въ гр. Конгура умирали 66% (Флеровскій). На островъ Исландия отъ 100 новородени въ първитѣ си двѣ недѣли умирали 62, а въ Мелбуриъ (Австралия) отъ 100 новородени до края на първата си година умирали 70 души и проч. (Эстерленъ).

Домашна аптечка.

Отъ проф. Ф. Пуссбауля.

(Продължение.)

III.

Ако при разстройството на стомаха същев-

ствува твърдѣ силно подиганне, което явно клони къмъ повръщанне, то твърдѣ полезно е да поддържимъ това природно стремление и дѣйствително да се мѣчимъ да повръщаме. На болния му даватъ топла вода, отъ която отъ нова захватва да му се подига, а послѣ, ако съ прѣстѣ натисне изгуба си на долу, ще захване да повръща. Всѣкому е извѣстно, че за да причинимъ повръщанне, достаточно е да си вкараме прѣста въ гърлото. Като повърне дватри пѣти храна, а послѣ, може би, даже пи-села жлъчна жидкостъ, то болния, който до преди четвъртъ часъ го превиваше сърце до смъртъ, у когото имаше силно главоболне, главозамаяване, натисканне въ стомаха, слѣдъ нѣколко минути чувствува себе си съвършено другъ човѣкъ. Той неможе да се нарадва на станалото съ него щастливо промѣненіе.

Само, Боже упати, да вкараме въ гърлото си други предмети освѣнъ прѣста си, съ цѣлъ да повърнемъ. Колко пѣти се е случвало, щото въ подобни минути хората сж се залавяли за вилица, за да почовъркатъ гърлото си съ цѣлъ да причинятъ повръщанне, и вилицата спокойно се подхлъзгва въ стомаха и причинява смъртопосна болѣсть.

Цѣлия слѣдующий денъ трѣбва да държимъ най строга диета: сутрѣнъ нѣколко глътки добро вино съ малко сивитъ, а на обѣдъ супа и късчета говеждо мѣсо съ горчица (синапъ). По този начинъ ний можемъ да блдемъ увѣрени, че ще се поправимъ съвършено. При малкитѣ разстройства на пищевареніето достаточно е да туримъ болния на постелита и въ теченіе на единъ — два дни да не му даваме нищо освѣнъ простъ бульонъ. Гладния стомахъ скоро вемуква всички излишекъ храна и пищеварителнитѣ сокове пакъ захватватъ да се набиратъ въ нужното количество.

IV.

Да предположимъ, че предъ насъ има отровяние, дѣйствително или предполагаемо. Дѣцата се сж нагълтали съ нѣкакви си неизвѣстни ягоди или извемошени слѣдъ като или варени глѣби или боядисани шекерчета. Какво трѣбва да правимъ въ този случай за да предупредимъ опасността?

При всичкитѣ отровяния, както тѣ тамъ и да се наричатъ и по какъвто начинъ и да е попадналъ яда въ организма, трѣбва да се придръжаме о слѣдующето основно правило: да извадимъ отъ организма до колкото се може голѣмо количество отрова; слѣдъ туй, ако знаемъ природата на отровното вещество, да дадемъ противоотрова, която обаче не всекога се намира подъ ръцѣ и, най ситѣ, по възможностъ, да изгонимъ остатѣнитѣ отъ отровата. Всичко може да се достигне съ това, което причинява колкото се може по-скоро повръща-

¹⁾ Пъски Алманахъ, 1884 г.

ипе т. е. дава се на отровения да пие топла вода и въвеждат пръта си въ гърлото. Слѣдъ туй, като превъсходно средство противъ всички отрови, можемъ да препорѣчаме топло мѣтко въ голѣмо количество, което въ видъ на мазна емулзия (жидкостъ) смекчава раздражението на червата.¹⁾ Твърдѣ добръ дѣйствува тѣй сѣщо лекъ черъ чай въ голѣмо количество. Отъ нѣколко чаши такъвъ топълъ чай отровата силно се разбави (се растворя) и се отдѣли отъ организма съ испарение на потътъ, съ пикочѣта и съ издишаннето; вслѣдствие на това опасността преминува или повѣ значително ослабва.

V.

Да земемъ нѣкое друго нерасположение или изнеможаване, на което причината не ни е извѣстна. Да предположимъ, че у насъ има запичанне, че отъ нѣколко дени не сме ходили на по възъ. Въ такъвъ случай можемъ да туримъ на корема си влаженъ компресъ. Влажната кърпичка на тила и на задната повърхност на шията, покрита отъ горѣ съ суха кърпа, ако я подържимъ 2—3 часа преди отиваннето на сънъ, дѣйствува твърдѣ благотворно. Вечеръта трѣбва да си похапнемъ нѣколко сварени сливи. Въ краенъ случай, особено когато запичаннето зависи отъ продължително пътешествие съ желѣзницата, можемъ да направимъ промивателно (тулумба) отъ студена вода. Ако захванатъ да се явяватъ болки въ корема, то най добръ е да направимъ клистиръ (тулумба) отъ топла вода съ нѣколко лъжички прованско масло.

(Слѣдва.)

ОТГОВОРИ.

Г-ну Н. Б., Габрово. Добръ, но не отлагайте изпълнението на обещанието си.

Свищовъ, книжарница (?). На писмото даже и подписа ви нѣма. Безъ предплатата вѣстникъ не се праща.

Г-ну А., Тутраканъ. Ще се прати слѣдъ приемането на стойността му. Това е правилото ни.

Г-ну П. Ц. гр. С. Не се завземаме да лѣкуваме заочно болѣсти; при това Вий не сте даже и наши абонатинъ.

Г-ну И. Д., Търново. До получаване на писмото Ви испратихме Ви 1-й брой; сега го пращаме за другъ пѣтъ.

ОБЯВЛЕНИЯ.

ПОБАНА

за

записване спомоществатели

за

„БИБЛИОТЕКА ЗА ЧЕТЕНИЕ“

отъ 1887 година.

„Библиотека за четение“ ще излиза три пѣти прѣзъ всѣкой мѣсець: на 10, 20 и 30 число. Въ край на годината ще съставлява единъ сборъ отъ 12 тома въ 36 книги.

„Библиотека за четение“, ще съдържа слѣдующиѣ романи, разкази и др.

Албертъ — синъ на графа.

Отмѣстителъ — отъ Шарла-Дежнеъ.

Аидилионъ — отъ Биконсфилда.

Последниѣ дни на Полюя — отъ Булверъ Литтонъ.

Цаполи — отъ Булверъ Литтонъ.

Риенци — „

Нувели — отъ Сервантесъ (отъ испански животъ).

Кастеланъ — отъ Захеръ Мазохъ (отъ герм. животъ).

Винета — отъ Вернера.

Отъ прозореца ми — отъ Пиерантони-Мачини (отъ италиански животъ).

Леоноро д'Орко — отъ Жамесъ.

Нувели — отъ Фарина (отъ италиански животъ).

Маринела — отъ Галдосъ (испански романъ).

Спомоществанieto е 10 лева за година. Който желасъ да получава, нека прѣдварително да внесе предплатата 5 лева и тутакси ще му са пратятъ излизалитъ отъ печатъ три книги отъ първий томъ и третъ — отъ вторий томъ.

Порѣчки ще са отправятъ до бр. Иванови въ Силистра, Полицейска улица, № 19, 21 и 22.

Силистра, 1 Януарий 1887 г.

Издатся: Бр. Иванови и П. Х. Керекозъ.

Продължава се подписката

за абониране на вѣстникъ

„З Д Р А В И Е“

презъ 1887 година.

III година. Излиза въ г. Варна, 3 пѣти въ мѣсеца.

Всичкиѣ абонати, които предплатятъ за цѣлата година, ще получатъ, като подарѣкъ, по единъ термометръ.

Цѣната за година е десетъ лева. Допуща се предплата и за ½ година, но подарѣкъ се испраща слѣдъ получаванieto на втората половинна отъ абонамента. За ученицитъ и долнитъ воински чинове цѣната се намалява до осемъ лева за годината съ подарѣка. Порѣчки безъ предплата не се приематъ въ внимание.

¹⁾ При отравяне съ фосфоръ не трѣбва никакъ да се даватъ мазни вещества. Ред.